

Preprečevanje radikalizacije v Republiki Sloveniji – od represivnega k vseskupnostnemu pristopu

Albert Černigoj

Namen prispevka:

Namen prispevka je na osnovi identificiranih pomanjkljivosti in prednosti, ki jih imamo pri preprečevanju radikalizacije, ki vodi v terorizem in nasilni ekstremizem, podrobneje predstaviti prihodnje izzive in priložnosti, ki jih ima Slovenija pri vzpostavljanju, celovitega, trajnostnega, učinkovitega in vseskupnostnega pristopa na nacionalni ravni.

Metode:

Prispevek je strokovne narave in združuje praktične izkušnje, pridobljene pri vzpostavljanju sistemskega preprečevanja radikalizacije, ki vodi v terorizem in nasilni ekstremizem, pregled nekaterih zadnjih strokovnih in znanstvenih dognanj ter uveljavljenih dobrih praks na mednarodni ravni.

Ugotovitve:

Nepredvidljivost in fragmentacija terorizma danes zahteva pristop, ki bo ob prilagodljivosti zagotavljal celovito in trajnostno naslavljanje s terorizmom povezanih tveganj. V zagotavljanje celovitosti je treba vključiti najširši krog tako varnostnih kot tudi nevarnostnih deležnikov, vključno s civilno družbo in interesnimi skupinami, ter jim zagotoviti potrebne mehanizme, vire in orodja za praktike. Mednje sodijo tudi indikatorji za pravočasno odkrivanje radikalizacije, katerih uporabo lahko praktiki zagotovijo le ob ustreznem znanju in medsebojnem povezovanju. Na osnovi lastno razvitih in tujih dobrih praks je slovenska policija v preteklih letih skupaj z drugimi deležniki pristopila k vzpostavitvi preprečevanja radikalizacije, ki bo ob novih sistemskih rešitvah omogočalo prenos le teh na praktično raven. K učinkovitemu prenosu in uporabi bo dodatno pripomogla sprejeta Strategija za preprečevanje terorizma in nasilnega ekstremizma, ki bo poleg načrtnosti zagotavljala okrepljeno sodelovanje.

Praktična uporabnost:

Ugotovitve bodo dodatno pripomogle odločevalcem in drugim zainteresiranim pri hitrejšem in učinkovitejšem vzpostavljanju celovitega, vseskupnostnega pristopa preprečevanja radikalizacije.

UDK: 343.3

Ključne besede: terorizem, nasilni ekstremizem, radikalizacija, preprečevanje, vseskupnostni pristop

Preventing of radicalisation in Republic of Slovenia – From repressive to whole-of-society approach

Purpose:

The aim of the article is based on identified advantages and disadvantages that we are facing when preventing radicalisation leading to terrorism and violent extremism in practice, is to present the future challenges and opportunities that Slovenia can take advantage of when establishing a complex, sustainable, efficient and whole-of-society approach on the national level.

Design/Methods/Approach:

The article combines practical experiences achieved while establishing systematical prevention of radicalisation leading to terrorism and violent extremism, a survey of the latest scientific findings and established good practices and policies at the international level.

Findings:

Unpredictability and fragmentation of today's terrorism demands comprehensive approach assuring sustainable addressing with terrorism related risks. In order to ensure whole-of-society approach a wide circle of security and non-security stakeholders should be included, as well as members of civic society and different groups of interest. Included stakeholders should have access to the necessary implementation mechanisms, as well to resources and tools for practitioners, such as indicators for early and timely detection of radicalization. Only well-educated, trained and interconnected practitioners guarantee proper use of such tools.

Based on some self-developed and foreign good practices, Slovenian police together with the above-mentioned stakeholders have recently established a new approach to prevent radicalisation. The new approach with its new systematical solutions will soon be transferred into practice. The implemented Counter Terrorism and Violent Extremism Prevention Strategy will additionally contribute to a more efficient transfer and use, and will ensure a more intense co-operation and planning.

Practical Implications:

The conclusions will additionally help decision-makers and other groups of interest to establish a faster, more efficient and complex whole-of-society approach to prevent radicalisation.

UDC: 343.3

Keywords: terrorism, violent extremism, radicalisation, prevention, whole-of-society approach

1 UVOD

Republika Slovenija je ne glede na relativno odsotnost hujših varnostnih groženj v (primerljivem) obsegu in intenziteti z drugimi državami članicami Evropske unije (DČ EU) (primerljivo) izpostavljena sodobnim varnostnim izzivom, zato je

temeljnega pomena pravočasno in ustrezno prepoznavanje posameznih tveganj. Med te sodijo obvladovanje migracij, boj proti vsem vrstam kriminalitete in zoperstavljanje vse bolj uveljavljenim varnostnim tveganjem, kot so kibernetске in hibridne grožnje. Med primarna tveganja nedvomno sodita tudi nasilni ekstremizem in terorizem.

Mednarodne varnostne, obrambne, gospodarske in okoljske spremembe, ki smo jim priča v zadnjem obdobju, zahtevajo prilagajanje nacionalnovarnostne politike in nacionalnovarnostnih sistemov. Varnostna situacija v Republiki Sloveniji je sicer ocenjena kot relativno dobra, kar potrjujejo relevantni dokumenti¹.

Smo relativno varni. Trendi, ki jih nakazujejo indikatorji, so sicer okrepljeni, vendar še vedno krepko pod povprečjem EU. (Relativni) predznak opozarja, da gre glede na mednarodno dinamiko za vseskozi spreminjajoče se stanje. Zavedamo se, da lahko vsako podcenjevanje, preziranje, neustrezno razumevanje tveganj in groženj hitro pripelje do hudih trajnih posledic.

Varnost je ena izmed temeljnih človekovih pravic in dobrin, ki ima neposreden vpliv na kakovost življenja vseh nas. Brez varnosti ni zagotovljen eden od osnovnih predpogojev za razvoj vsakega posameznika in družbe kot celote; namreč, posameznik, ki ni varen, je bistveno omejen v samouresničitvi/samoudejanjenju.

Terorizem in nasilni ekstremizem ostajata med primarnimi grožnjami globalni, regionalni in nacionalni varnosti. Bolj kot kdaj koli prej je terorizem danes dinamičen in kompleksen, v zasledovanju novih ciljev in priložnosti pa s koristjo izkorišča tehnološki razvoj in ugodnosti, ki jih prinaša razvoj vrednot demokracije, vladavine prava in svobode.

Terorizem in nasilni ekstremizem kljub vsem naporom, ki se vlagajo v njihovo preprečevanje, ostajata neke vrste fenomen. Ne zaradi pojavnih, včasih sofisticiranih oblik, temveč zaradi svoje izredne prilagodljivosti in sposobnosti izrabe vsega, kar bi morala biti dodana vrednost modernega demokratičnega okolja. Medtem ko je za terorizem prost pretok blaga in ljudi prednost, je za varnostne organe nepremostljiva ovira; medtem ko so svetovni splet in drugi dosežki moderne tehnologije za terorizem prednost, so za nacionalnovarnostne subjekte to frustracija; medtem ko terorizem s pridom izkorišča priložnosti, ki jih nudijo sodobni mediji in številna socialna omrežja vključno s tako imenovanim »temnim spletom«, za doseganje njihovih ciljev, so ti vse prepogosto naši nasprotniki. Vtis je, da terorizem bistveno bolje izkorišča sposobnost mednarodnega povezovanja kot nacionalnovarnostni subjekti, ki so pri tem, kljub vzpostavljenim številnim mehanizmom za mednarodno sodelovanje, omejeni z vrsto pravnih, administrativnih, upravnih ter drugih ovir.

Terorizem je danes izrazito dinamičen. Pa ne le zaradi hitrega spreminjanja pojavnih oblik. Ne smemo pozabiti, da se poleg versko podprtega ekstremizma/terorizma soočamo z vrsto drugih oblik ekstremizma in terorizma. Tako npr. iz

¹ *Serious Organize Crime Threat Assessment (SOCTA)* (za več glej: <https://www.europol.europa.eu/socta-report>), *EU Terrorism Situational and Trend Report (TeSat)* (za več glej: <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-terrorism-situation-and-trend-report-2018-tesat-2018>), *Teroristična ogroženost Republike Slovenije* (za več glej: <https://www.gov.si/temelj-ocena-teroristicne-ogrozenosti-slovenije/>)

Europolovega letnega poročila o stanju in trendih na področju terorizma v EU (TE-SAT)² izhaja, da delež versko podprtega terorizma predstavlja le 16 % vseh terorističnih dejavnosti v obravnavanem letu 2018. Izrazita dinamika tega področja se kaže v generiranju različnih novo nastajajočih gibanj, ki izvirajo iz polarizacije okolja EU, spodbujene z različnimi družbenimi izzivi, kot so migracije in drugi dejavniki spreminjanja družbe. Takšna gibanja so sicer s sociološkega vidika prepoznana kot pomembna za zagotavljanje družbenega ravnovesja, vendar nas zgodovina uči, da (žal) v zasledovanju svojih ciljev prepogosto posežejo po uporabi nasilja, kar jim brez razlike daje predznak ekstremističnih, v skrajni obliki terorističnih skupin. Prilagodljivost se kaže v izrazito hitrem prehodu iz t. i. državno podprtega terorizma, tj. obdobja uličnega terorizma, preko t. i. »desk top« terorizma, v pričujoči »smart phone« terorizem. Terorizem se torej spreminja v vseh segmentih; motivih, ciljih, lokacijah, razširjenosti (Wright, 2017).

Novodobni terorizem je obenem zelo raznolik pojav. Iz njegovih tradicionalnih oblik, kot so npr. ugrabitve, zajetje in napadi diplomatskih predstavnikov/predstavnštev, zajetje letal, v obdobju državno podprtega terorizma, se danes srečujemo z izredno široko paletto izvedbenih oblik (Burnet, 2003). Od popolnoma preprostih terorističnih napadov, izvedenih s komaj še delujočim orožjem, nevarnimi predmeti, mačetami, rezili, napadi z vozili, pa vse do najbolj sofisticiranih terorističnih napadov. Med te zagotovo sodi preteča uporaba bioloških agensov, kemičnih sredstev, kar je še vedno v relativno omejenem, vendar za to nič manj realnem obsegu, ter vse bolj uveljavljene oblike, povezane s kibernetскими in hibridnimi grožnjami. Od tistih, ki so jih izvedli posamezniki ali slabo organizirane skupine, brez podrobnih vnaprejšnjih priprav in načrtovanja, do terorističnih napadov, za katerimi stojijo dobro organizirane skupine, dodatno inspirirane z vizijo nekaterih krovnih mednarodnih terorističnih skupin³. Od državno podprtih terorističnih napadov do tistih načrtovanih v kontekstu t. i. terorizma, povezanega z organizirano kriminaliteto (angl. *terrorism nexus organized crime*). Visoko strukturirane skupine vse bolj nadomeščajo takšne z ohlapnimi in nejasnimi strukturami (Burnett in Whyte, 2005).

Izrazita kompleksnost in dinamika novodobnega terorizma in nasilnega ekstremizma zahteva tudi takšen odziv oziroma pristop. Ta mora biti celovit in trajnosten. Parcialno in trenutno odzivanje na posamezne grožnje ni zadostno. Biti mora multidisciplinarno, vse vključujoče, dejavnosti in naporu relevantnih deležnikov pa morajo biti zaobjeti v novitem pristopu (Prezelj, 2013).

Ta pristop mora zaradi izzivov, na katere odgovarja, zagotavljati pravočasnost in medsebojno usklajeno prepoznavanje, vrednotenje in odzivanje. Takšen pristop je, kot to ugotavlja širša mednarodna strokovna in laična javnost, lahko ustrezno odmerjen in uravnoteženo usmerjen v prepoznavanje, omejevanje in preprečevanje. Zaradi svoje izrazito zgodnje naravnosti je takšen pristop še posebej ambiciozen, saj je poleg uveljavljene kriminalne prevencije, v sklopu preprečevanja bistveno bolj usmerjen v generalno prevencijo, ki temelji na t. i.

2 EU Terrorism Situation and Trend Report 2018 (<https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-terrorism-situation-and-trend-report-2018-tesat-2018>)

3 Lista terorističnih organizacij in sankcijske liste (<https://www.unodc.org/e4j/en/terrorism/module-1/key-issues/LIN-designated-terrorist-groups.html>)

mehkih pristopih. Upoštevajoč uravnoteženost in odmerjenost posameznih ukrepov in dejavnosti, generalna prevencija ne prevzema osrednje vloge, je pa, primerjaje s tradicionalnim pristopom zoperstavljanja terorizmu, postavljena v ospredje.

Da gre za izredno ambiciozen pristop, potrjuje tudi dejstvo, da ta ni usmerjen (samo) v zgodnje odkrivanje pojavnih oblik, načrtovanja, organiziranja terorizma/nasilnega ekstremizma, ampak je usmerjen v prepoznavanje in razumevanje razlogov za nastanek pogojev v družbi, ki omogočajo razvoj procesa radikalizacije (Coppock in McGovern, 2014). Učinkovito zoperstavljanje terorizmu torej danes za razliko od nekdanjega klasičnega represivnega pristopa, omejenega na obveščevalne in policijske strukture, zahteva vključevanje bistveno širšega kroga pristojnih za omejevanje radikalizacije odgovornih deležnikov.

Takšno vključevanje pa pravzaprav tvori horizontalni/multidisciplinarni pristop, ki bo temeljil na tesnem sodelovanju vseh, ki lahko prispevajo k boljšemu razumevanju, prepoznavanju, odkrivanju, preprečevanju, pa tudi k morebitnemu odvrčanju ter reintegraciji oz. resocializaciji oseb, ki so zapadle v nasilni ekstremizem ali terorizem (Radicalisation Awareness Network [RAN], 2019).

Sprememba doktrine zoperstavljanja s terorizmom in nasilnim ekstremizmom povezanih ravnanj tako postaja (končno in vse bolj) odgovornost celotne družbe. Ker postajamo vse bolj odgovorni in se vse bolj zavedamo kompleksnosti, predhodno uveljavljen medagencijski pristop že nadomešča t. i. vseskupnostni. Medtem ko v sklopu medagencijskega sodelovanja poleg policije in obveščevalnega sektorja v ospredje z novimi odgovornostmi prihajajo tudi drugi resorji, družina, šolstvo, sociala, zdravstvo, delo, kultura, se nove priložnosti kažejo na prehodu v t. i. vseskupnostni pristop (Organisation for Security and Co-Operation in Europe [OSCE], 2019).

Medagencijsko sodelovanje kljub vključevanju relevantnih resorjev ne ponuja vseh vsebinskih/strokovnih odgovorov in zmogljivosti, ki jih imajo deležniki, kot so civilna družba, verske skupnosti, raziskovalna in akademska skupnost. Zanimariti ne smemo vloge javno-zasebnega partnerstva ter drugih interesnih združenj. Večjo vlogo je treba nameniti mladim in medijem, ki lahko bistveno prispevajo pri preprečevanju radikalizacije, ki vodi v terorizem in nasilni ekstremizem.

Vse to bo prispevalo k večji preglednosti delovanja sistema, kar bo posledično dvignilo zavedanje in zaupanje okolja, s čimer bistveno pripomoremo k stanju varnosti v družbi. Obenem lahko na ta način zagotovimo ustrezno in enotno razumevanje tveganj, pa tudi lastne vloge posameznih deležnikov in odgovornosti. To še posebej velja za t. i. nevarnostne deležnike.

Na osnovi ugotovljenih trenutnih in prihajajočih trendov, ob upoštevanju na mednarodni ravni oblikovanih dobrih praks preprečevanja terorizma in nasilnega ekstremizma, je v nadaljevanju predstavljen pomen zgodnjega odkrivanja znakov radikalizacije ter potreba po oblikovanju enotnih pristopov in orodij za zgodnje odkrivanje radikalizacije. Na osnovi lastnih izkušenj, pridobljenih na nacionalni ravni, bodo opisane prednosti pa tudi težave, s katerimi se družba sooča pri vzpostavljanju t. i. vseskupnostnega pristopa ter uporabnost učinkovitih orodij, med katerimi so ključnega pomena ravno indikatorji za zgodnje odkrivanje radikalizacije.

2 NAPORI SLOVENSKE POLICIJE IN DRUGIH DELEŽNIKOV PRI UVELJAVLJANJU VSESKUPNOSTNEGA PRISTOPA PREPREČEVANJA RADIKALIZACIJE, KI VODI V TERORIZEM IN NASILNI EKSTREMIZEM

Vse do zdaj zapisano je bila podlaga za konkreten razmislek, kako naprej na nacionalni ravni. Obenem je bila Slovenija v času predsedovanja EU leta 2008 tudi med prvimi DČ EU, ki je sodelovala pri oblikovanju novih pristopov obravnavanja/preprečevanja radikalizacije, ki vodi v terorizem in nasilni ekstremizem⁴. Ob zavedanju ozkega kroga strokovnjakov v Sloveniji po potrebni vključitvi širšega kroga deležnikov v preprečevanje radikalizacije je Slovenija v letu 2011 na predlog Policije po odločitvi Sveta za nacionalno varnost (SNAV) po vzoru takratne Mreže EU za preprečevanje radikalizacije (angl. RAN – Radicalisation Awareness Network, danes imenovane Radicalisation Awareness Network (RAN) Centre of Excellence (RAN CoE)) vzpostavila Nacionalno mrežo strokovnjakov za preprečevanje radikalizacije ter ob podpori RAN CoE v sklopu programa usposabljanja trenerjev usposobila 21 trenerjev/multiplikatorjev z različnih resorjev. Mrežo ob organizacijski podpori Medresorske delovne skupine za terorizem, ki ji kapacitete/zmogljivosti zagotavlja Slovenska obveščevalno-varnostna agencija (SOVA), je v tem času do danes vodila Policija, kar se bo z vzpostavitvijo nove funkcije⁵, tj. nacionalnega koordinatorja za preprečevanje radikalizacije, najverjetneje spremenilo v naslednjem kratkoročnem obdobju.

V sklopu takšnega sodelovanja ob izrazito povečanem razumevanju in podpori prejšnje ter sedanje vlade, univerz v Ljubljani in Mariboru je bilo opravljeno relativno pomembno in za nadaljevanje ključno delo. Kjer je bilo nujno, je Slovenija postopoma nadaljevala s prenosom na mednarodni ravni uveljavljenih (predvsem v EU) praks, jih ob pomoči stroke prilagodila našim specifičnim lokalnim izzivom in jih, na podlagi izkušenj, postopno razvijala. Koncept platforme je do zdaj temeljil na prostovoljnem vključevanju deležnikov in ne na strogem formalnem, kar predvidoma omogoča več prilagodljivosti. Osnovnemu skeletu prvih 5–6 deležnikov, med katerimi so bili Policija, SOVA, Obveščevalno-varnostni službi (OVS), Ministrstvo za zdravje, Univerza v Ljubljani in Univerza v Mariboru, se je postopoma, glede na prioriteto tveganja, pridruževalo vedno več deležnikov. Proces ni hiter, je po svoje težaven in zahteven. Posamezni deležniki še vedno s težavo in le postopoma prepoznavajo svojo vlogo in se vključujejo v delo, kar kaže na relativno odsotnost ustrezne ozaveščenosti.

Eden ključnih namenov nacionalne mreže je, po vzoru sodelovanja na državni ravni, zagotoviti tudi/in predvsem usklajeno sodelovanje praktikov na terenu, tj. tistih, ki se na terenu prvi srečujejo s procesom radikalizacije, in

⁴ Da bi EU okrepila svoje politike preprečevanja radikalizacije in novačenja, je novembra 2008 revidirala sicer leta 2005 sprejeto EU Strategijo o preprečevanju radikalizacije in novačenja (<http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9956-2014-INIT/en/pdf>).

⁵ Nacionalna strategija za preprečevanje terorizma in nasilnega ekstremizma, sprejeta decembra 2019, poleg Nacionalnega koordinatorja za terorizem predvideva tudi vzpostavitev Nacionalnega koordinatorja za radikalizacijo, ki ga je Vlada RS imenovala 19. 12. 2019.

jim za to zagotoviti potrebna orodja, kapacitete in zmogljivosti za pravočasno prepoznavanje znakov radikalizacije, njihovo pravilno razumevanje in odzivanje nanje. Ključnega pomena pri tem je, da imajo vsi deležniki enako, predvsem pa ustrezno razumevanje tveganj, groženj ter vloge posameznih deležnikov, kar je bilo vodilo pri načrtovanju prvih korakov.

V sklopu nacionalne mreže, ki danes združuje več kot dvajset različnih deležnikov, vključno s predstavniki nevladnih organizacij, je bil dosežen sicer majhen, a pomemben napredek.

Policija je v sodelovanju z drugimi deležniki v sklopu nacionalne mreže na operativni ravni pripravila indikatorje za zgodnje odkrivanje nasilne radikalizacije in novačenja za terorizem. Vzporedno z razvojem indikatorjev so potekala načrtovanja različnih modelov usposabljanja, saj brez znanja in potrebnih veščin ostanejo orodja neizkoriščena. Uporabnost oblikovanih indikatorjev je bila od njihove uvedbe, z uspešnim odkritjem konkretnih osumljencev/primerov, dokazana v več primerih. Danes niso redki primeri uspešno odkritih posameznikov, ki so se odpravljali na krizna žarišča ali pa so/bili predmet interesa tujih varnostnih organov. Nekateri od njih in kjer je bilo to mogoče, so bili kasneje uspešno procesirani v svojih izvornih državah. Na osnovi lastnih praks in sodelovanja v različnih mednarodnih formatih je zagotovljeno spremljanje ustreznosti indikatorjev, ki se, ko in kjer je treba, ustrezno preoblikujejo⁶.

Ker uporaba orodij zahteva ustrezno usposobljenost, je Policija, poleg poskusov dviga ozavešanja med policisti, v preteklih letih nadaljevala z vzpostavljanjem posameznih oblik usposabljanj, prepoznavanje radikalizacije pa se vse bolj uveljavlja v kontekstu kriminalističnoobveščevalnega dela. Relevantne vsebine postajajo tako vse bolj uveljavljene v sklopu različnih usposabljanj policije, od tistih splošnih v sklopu osnovnega usposabljanja, pa vse do tistih bolj specialističnih. Zatrđimo lahko, da tako posamezna področja policijskega dela, kot so v skupnost usmerjeno policijsko delo, varovanje meja idr., postajajo vse bolj integrirana v celovit protiteroristični koncept. S tem postaja prepoznavanje tveganja radikalizacije del celotne policije.

Podobno kot druge države članice EU se tudi Slovenija izrazito usmerja v razumevanje dejavnikov, ki vplivajo na proces radikalizacije, razlogov za radikalizacijo posameznih skupin kot tudi priložnostim za odvrnitev in ponovno resocializacijo. Ker sta znanje in sposobnost policije na tem področju omejena, poskuša policija v sklopu nacionalne mreže k sodelovanju pritegniti tudi druge relevantne deležnike.

V preteklih nekaj letih je policija skupaj z nekaterimi deležniki z namenom dviga ozavešanja širše strokovne javnosti, oblikovanja in prenosa novih praks izvedla več dogodkov. Na sistemski ravni so bili za potrebe razvoja in uresničevanja novih politik organizirani različni posveti, na lokalni ravni pa so v sklopu različnih formatov strokovnih usposabljanj med seboj povezovali različne prakse. Medtem ko je namen prvih iskanje in razvoj novih sistemskih rešitev, v slednjem primeru poskušajo okrepiti ozaveščenost različnih strokovnjakov, prepoznavanje lastne vloge in odgovornosti, razumevanje pristojnosti sodelavcev, zagotoviti enovito

⁶ Sprememba trendov, kot je odhod tujih terorističnih borcev iz evropskih držav na krizna območja, v t. i. njihove povratke je npr. eden od takšnih primerov.

razumevanje tveganj ter postaviti temelje za medsebojno sodelovanje. Podobno kot na sistemski ravni tudi na praktični poskušajo najprej pritegniti tiste,⁷ ki se kot taki prvi srečujejo s pojavom radikalizacije.

Tako razvite lastne prakse in izkušnje (tako pozitivne kot negativne), pridobljene v sklopu delovanja nacionalne mreže, so bile oblikovane v zaključke srečanja notranjih ministrov v okviru procesa Brdo leta 2014, ki so pozivali k okrepitevi sodelovanja v boju proti terorizmu, so nas vodile k odločitvi, da bi bilo koristno pristop EU prenesti tudi na države Zahodnega Balkana. Policija je v letu 2015 v sklopu Internal Security Fund začela s projektom »FIRST LINE neposredni izvajalci, ki se srečujejo z vprašanjem radikalizacije – Osveščanje in spodbujanje izgradnje zmogljivosti v regiji Zahodnega Balkana« (angl. *FIRST LINE Practitioners Dealing with Radicalization Issues – Awareness Raising and Encouraging Capacity Building in the Western Balkan Region*). Dodana vrednost dvoletnega projekta je poleg uresničenih ciljev prepoznana v vsaj dveh segmentih; projekt, v katerega je policija vključila poleg tujih strokovnjakov, je bil priložnost za usposabljanje in medsebojno povezovanje slovenskih strokovnjakov ter v sklopu projekta je bil razvit t. i. koncept vsesкупnostnega preprečevanja radikalizacije, ki je hkrati lahko praktično uporabljen na nacionalni ravni.⁸

Kljub (za zdaj) osrednji vlogi Policije in agencije SOVA se je treba zavedati njunih omejitev pri celovitem preprečevanju radikalizacije. Policija je ob agenciji SOVA in OVS mogoče res med tistimi, ki najbolje razume posamezna tveganja, grožnje, zagotovo pa nima vseh ustreznih razlag, pojasnil, vedenj in znanj, potrebnih za celovito obravnavo pojava radikalizacije. Zato ves ta čas išče izdatno podporo pri različnih strokovnjakih z Univerze v Ljubljani in Univerze v Mariboru, pa tudi drugih univerz.

Podobna pobuda je pričakovana tudi od drugih, za preprečevanje radikalizacije ključnih deležnikov, ki so še vedno nekoliko zadržani. Posamezni poskusi vključevanja resorjev do zdaj niso presegli navdušenja njihovih posameznih strokovnjakov, ki so med redkimi prepoznali svojo vlogo in odgovornost resorja. Temu po vsej verjetnosti botruje relativna odsotnost grožnje. To postavlja preprečevanje radikalizacije, ob vrsti drugih prioritet posameznih resorjev, največkrat v drugi plan. Bolj kot to skrbi nevarnost, ki se kaže v nekakšni anemičnosti, mogoče celo neupoštevanju, posamezne stroke. Ta ob nezadostnem/neustreznem/napačnem razumevanju lastne vloge ne stori dovolj ali pa, kar je še slabše, izvede napačne korake.

Na mednarodni ravni je Policija kljub poskusu angažiranja ostalih deležnikov pri udeležbah v različnih mednarodnih forumih ter prenosu praks zbranih/na voljo v sklopu RAN CoE ostala sama. Policija ves ta čas zagotavlja zastopanje slovenskih interesov v sklopu posebnega Usmerjevalnega odbora EU (angl. *Steering Board on Radicalisation*), ki ga vodi Evropska komisija, in Mreži strokovnjakov EU (angl. *Network of Prevent Policy Makers*).

Dobre prakse, razvite v različnih mednarodnih, raziskovalnih pa tudi nacionalnih formatih vodilnih držav na tem področju, jasno kažejo na potrebo

⁷ Vsi se strinjamo, da je treba več pozornosti nameniti predvsem mladim, družinam, socialno šibkejšim, deprivilegiranim ter drugim ranljivim skupinam, kot so npr. zaporniki idr.

⁸ P-R-A (Prevent-Refer-Address)

po okrepljenem vseskupnostnem povezovanju, ki ga je danes mogoče prepoznati v različnih oblikah nacionalnih mehanizmov za sodelovanje. Takšni mehanizmi morajo temeljiti na vključevanju, koordinaciji, sodelovanju ter zasledovanju enotnih ciljev. Mehanizmi, ki zagotavljajo, da se na državni ravni sprejete politike jasno odražajo v uresničevanju na lokalni ravni (*»top-down«*). Pri tem je pomembno, da nikogar ne izpustimo, izključimo.

Prihodnji izzivi bodo zahtevali še več povezovanja na mednarodni kot tudi v prvi vrsti na nacionalni ravni. Sodelovanje med državnimi organi in posameznimi varnostnimi institucijami, izmenjevanje znanj/izkušenj (tako dobrih praks kot informacij o neuspešnih poskusih) ter vse večje vključevanje civilne sfere je pričakovano in nujno.

Dodaten zagon zagotovo pomeni prenovljena Resolucija o strategiji nacionalne varnosti RS (2019), ki med temeljne izzive uvršča prav s terorizmom povezana tveganja, v prvi vrsti radikalizacijo, ki vodi vanj oz. nasilni ekstremizem. Velika pričakovanja gredo v novembru 2019 sprejeti Nacionalni strategiji za preprečevanje terorizma in nasilnega ekstremizma (Vlada Republike Slovenije, 2019). Kot eden bolj modernih konceptov poleg uravnoveženosti med posameznimi področji, preventive, zaščite, pregona in odzivanja, daje poseben poudarek ravno prevenciji, ki bi predvidoma omejila dovzetnost posameznika za radikalizacijo. Z opredelitvijo nacionalnega koordinatorja za radikalizacijo Nacionalna strategija obenem postavlja trdnejše temelje za celovito in usklajeno naslavljanje preprečevanja radikalizacije.

3 POMEN INDIKATORJEV ZA ZGODNJE ODKRIVANJE RADIKALIZACIJE

Praksa oz. operativne izkušnje kažejo, da je kljub doseženemu napredku in razvoju vseh segmentov preprečevanja terorizma/nasilnega ekstremizma med ključnimi razlogi za neuspešnost, poleg nepoznavanja protokolov obveščanja in nezadostne koordinacije, napačnega razumevanja pristojnosti sodelavcev, prav nesposobnost praktikov prepoznavanja zgodnjih znakov. Policija ima v uporabi listo indikatorjev prepoznavanja, predvsem zunanjih znakov, ki jih lahko razberemo iz pojavnosti, zunanjega videza in vedenja operativno posameznikov, torej tistih, ki so že podvrženi procesu radikalizacije na točki, ki razmejuje še dopustno od nedovoljene radikalizacije, torej tiste, ki ima znake kaznivih ravnanj.

Pri zgodnjem prepoznavanju znakov radikalizacije pa je težišče na še bolj zgodnji fazi, tj. fazi, ko se posameznik še odloča, ali se ne/bo podvrgel procesu radikalizacije oziroma je še v fazi t. i. iniciacije, kjer je posameznikov notranji proces odvisen od številnih medsebojno zapleteno prepletenih notranjih in zunanjih, individualnih ter socioloških dejavnikov.

Ker se policisti pri izvajanju svojih temeljnih nalog pogosto srečujejo s takšnimi znaki, je prav, da so policisti sposobni prepoznati kombinacije takšnih dejavnikov tveganja pri posamezniku ali v okolju, si jih pravilno interpretirati, da bi bili skladno s predvidenimi protokoli takšni podatki ustrezno ovrednoteni in posredovani nadrejenemu/pristojnemu uporabniku.

Policija je zato v sklopu javnega razpisa za ciljni raziskovalni projekt dala pobudo za izvedbo študije, ki je med drugim poskušala identificirati ključne indikatorje radikalizacije, lastne slovenski družbi oz. kulturnemu okolju. Pričakovanja policije kot naročnika so bila v smeri, da bi takšen pristop dodatno prispeval k poglobljeni razpravi različnih deležnikov, dvigu ozaveščenosti v strokovnih krogih ter širši družbi, oblikovanje seznama indikatorjev pa bi obenem imelo za posledico identifikacijo drugih relevantnih deležnikov.

Na osnovi indikatorjev bo policija skupaj z drugimi strokovnjaki učinkoviteje odkrivala znake radikalizacije, predvsem pa bo sposobna načrtovati ustreznejše individualne ukrepe za obravnavo posameznika s ciljem odvrnitve. Prisotnost in korelacija med posameznimi indikatorji je obenem v pomoč pri odločanju med uporabo preventivnega ali represivnega pristopa (Eijkman in Roodnat, 2017).

Kot dokazujejo empirične raziskave, lastno vsem oblikam in vrstam radikalizacije, ni enotne in transparentne »točke vstopa« in »konca« procesa radikalizacije. Proces radikalizacije je »dolgo potovanje«. Pogosto bo pri posamezniku težko razbrati »prelomno točko«. Zato je neprimerno, da smo usmerjeni zgolj v točko, ki razmejuje prehod iz še dopustne v nelegalno radikalizacijo, na kar je pogosto omejeno prepoznavanje policistov na terenu. Ker takšen pristop predstavlja preveliko tveganje, je treba policiste kot tudi/predvsem druge praktike opremiti z znanji, orodji za ustrezno/pravočasno prepoznavanje znakov radikalizacije (Bailey in Edwards, 2017).

Ker je opredelitev radikalizacije (pogosto) stvar subjektivnosti, je prav, da se s širše uveljavljenimi in družbeno/strokovno »dogovorjenimi« standardi izognemo osebni presoji, zato so lahko orodja, kot so pričujoči indikatorji, ustrezen način, da se policist izogne subjektivnosti, dvojnim merilom ali celo nepotrebnim stigmatizaciji, ki lahko samo še okrepi radikalizacijo. Policisti so tako izpostavljeni posebni nevarnosti. Zavedati se je treba, da je opredelitev radikalizacije zaznamovana s t. i. »kulturnostjo« (tj. značilnostjo lokalnega kulturnega okolja) in pa dvojnimi merili (kar je v nekem okolju sprejemljivo, za drugo okolje ne velja) (Bailey in Edwards, 2017).

4 NACIONALNA STRATEGIJA PREPREČEVANJA TERORIZMA IN NASILNEGA EKSTREMIZMA

Pomembna prelomnica v zaznavanju terorizma je postal 11. september 2001. Hitro spreminjanje trendov ter pojavnih oblik v naslednjih letih je pokazalo, da tradicionalno uveljavljen pristop obveščevalnih organov in policije za preprečevanje terorizma ne prinaša rezultatov. Vse to je narekovalo relevantnim mednarodnim ustvarjalcem, Združenim narodom, Svetu Evrope, EU, Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi idr., da so iskali nove pristope. Ti so se do danes oblikovali v strukturirane dokumente, ki uravnoteženo naslavljajo vsa relevantna s terorizmom in nasilnim ekstremizmom povezana področja. Vse večji poudarek je namenjen učinkovitemu oz. zgodnjemu odkrivanju in preprečevanju radikalizacije, ki vodi v terorizem in ekstremizem, s tem, ko so usmerjeni v same dejavnike, ki spodbujajo nastanek radikalizacije (Bossong, 2014).

Statistični podatki (EUROPOL, 2018) ter relevantne ocene kažejo, da je mednarodna skupnost vendarle bolj uspešna v zatiranju terorizma in nasilnega ekstremizma, kar je verjetno med drugim rezultat tega, da so se DČ EU ter pristojne strukture EU lotile preprečevanja terorizma in nasilnega ekstremizma na sistematičen, načrten, predvsem pa na (bistveno bolj kot v preteklosti) poenoten način. Danes ima 23 od 27 DČ EU nacionalne strategije in akcijske načrte.

Nekatere so zaradi konkretnih razlogov stopile korak naprej in sprejele od strategij za zatiranje terorizma ločene strategije za preprečevanje radikalizacije in nasilnega ekstremizma. Da bi bilo delovanje DČ EU enotno, so takšni dokumenti največkrat pripravljeni na osnovi na mednarodni ravni, zlasti in predvsem na ravni Organizacije združenih narodov, Sveta Evrope, krovno sprejetih obveznosti, ki služijo kot smernice, obenem pa ponujajo nabor uveljavljenih in preverjenih dobrih praks. Čeprav je npr. Evropska komisija na področju preprečevanja radikalizacije za zdaj bolj naklonjena »posrednim ukrepom«, kot so posebna poročila, identifikacija in vrednotenje dobrih praks, vseeno ponuja relativno kakovostna izhodišča za oblikovanje ustreznih politik na nacionalni ravni (Bossong, 2014).

Slovenija je bila med zadnjimi v EU, ki ni imela temeljnega razvojnega oz. strateško sistemskega dokumenta, ki bi opredeljeval načrtno omejevanje terorizma in nasilnega ekstremizma. Takšne dokumente so imele tudi DČ EU, ki so manj ogrožene od Slovenije.

Zavedajoč se pomembnosti, je SNAV v maju 2017 ustanovljeni Medresorski delovni skupini za protiterorizem (MDS PTR) s sklepom konec 2017 naložil pripravo Strategije za preprečevanje terorizma in nasilnega ekstremizma (strategija). Ob izraziti podpori in razumevanju Vlade RS ima Slovenija danes sprejeto na medresorski ravni in s strokovno javnostjo usklajeno strategijo, katere cilji bodo operacionalizirani v posebnem akcijskem načrtu. Struktura in cilji strategije so centralno usmerjeni v »preprečevanje« terorizma in nasilnega ekstremizma.

Strategija, ne samo da sledi konceptu Strategije EU za boj proti terorizmu, temveč gre v svoji ambicioznosti še nekoliko dlje in (obenem) upošteva vse smernice, zajete v Strategiji EU za preprečevanje radikalizacije. Osnova strategije temelji na štiristebnem modelu EU, ki je primarno usmerjen v:

- a. preprečevanje (angl. *prevent*), da bi se posamezniki podvrgli radikalizaciji, ki vodi v terorizem in nasilni ekstremizem, ter preprečevanje takšnim osebam do sredstev za izvršitev napada;
- b. zaščito (angl. *protect*) pred neposrednim ogrožanjem življenja in premoženja ljudi ter kritične infrastrukture;
- c. sistem za učinkovit pregon (angl. *pursue*) in
- d. sistem odzivanja (angl. *response*) na grožnje terorizma.

Kljub uravnoteženemu poudarku vsem štirim področjem je strategija izrazito preventivno naravnana, saj osrednjo težo oz. poleg preprečevanja, celovito naslavlja teme t. i. prevencije, saj temeljnim štirim stebrom »dodaja« še dodaten steber prevencije. Dodano vrednost predlaganega dokumenta prepoznamo v:

- a. izraziti preventivni naravnosti;
- b. izraziti usmerjenosti v najbolj ranljive skupine;

- c. operacionalizacija ciljev skozi akcijski načrt bo bistveno prispevala k okrepljenemu medresorskemu in vseskupnostnemu sodelovanju;
- d. osnutek strategije je izrazito usmerjen v prihodnost.

Poleg nacionalnega, upoštevajoč globalni, čezmejni učinek s terorizmom povezanih dejavnosti, je posebna teža dana mednarodnemu vidiku. Glede na izzive, ki jih prinaša digitalizacija, je tako rekoč v vsakem poglavju del vsebine namenjen ravno zoperstavljanju v digitalnem okolju. Glede na izrazito raznovrstnost terorizma, podkrepljenega s tehnološkim razvojem in zlorabami interneta za namen terorizma, vsebine strategije upoštevajo še posebej tudi omejevanje tovrstnih zlorab.

Strategija je med modernejšimi, prilagojena nacionalnemu in regionalnemu okolju na način, da omogoča izpolnjevanje obvez Republike Slovenije na mednarodni ravni. Kot smo zapisali, uravnoteženo in celovito naslavlja kriminalno prevencijo (policija, obveščevalni sektor) in generalno prevencijo, ki vključuje vse druge resorje, nevladni sektor idr.

Praktiki se strinjamo, da bo strategija, poleg drugih ciljev, zagotovila ukrepe za uvedbo in izvajanje medsebojno usklajenih intervencij. Vse bolj se uveljavlja prepričanje, da so preventivni, »mehki« pristopi sicer bolj učinkoviti, vendar pa je treba upoštevati, da je treba ob njihovi morebitni nezadostnosti uporabiti tudi represivne pristope (Eijkman in Roodnat, 2017).

Uporabnost strategije ni prepoznana samo v nekakšnem »obkljukanju« nabora ciljev in ukrepov. Praktična vrednost strategije je večplastna. Oblikovanje strategije in njenega akcijskega načrta bo najprej pripomogla k identifikaciji preostalih deležnikov, pomembnih za preprečevanje terorizma in nasilnega ekstremizma. Njihovo postopno vključevanje pri oblikovanju in kasnejši operacionalizaciji strategije bo pripomoglo k dvigu ozaveščenosti in prepoznavanju svoje vloge. Uresničevanje strategije bo pripomoglo k uvajanju načrtnosti in sistematičnosti, pa tudi uvajanju usklajenosti delovanja deležnikov. Načrtnost in sistematičnost bo ob predvideni prilagodljivosti in sprotne vrednotenju strategije zagotavljala sprotno/pravočasno prepoznavanje novih izzivov in priložnosti, ki se bodo sprotno prilagajali in na novo uvrščali na listo nujno potrebnih ukrepov.

Na ta način Policija, Slovenska obveščevalno-varnostna agencija in Obveščevalno-varnostna služba Ministrstva za obrambo RS ne bodo več »osamljeni« v svojih naporih, kot je to pogosto prepoznano danes. Uvajanje novih deležnikov bo obenem omogočalo celovito naslavljanje preprečevanja terorizma, ki ne bo temeljilo le na odklanjanju groženj, temveč na razumevanju in s tem pomoči najbolj ranljivim skupinam.

5 ZAKLJUČEK

Terorizem in nasilni ekstremizem še naprej ostajata med glavnimi izzivi moderne družbe, saj predstavljata grožnjo varnosti ljudi, razvoju in zagotavljanju vladavini prava ter uveljavljanju temeljnih človekovih pravic in svoboščin. Prisotnost grožnje in dejavnosti teroristov neposredno ogrožajo zdravje in življenje ljudi, pogosto pa tudi vplivajo na delovanje institucij, in kot smo temu priča v Evropi, k polarizaciji družbe.

Izziv terorizma lahko danes prepoznamo vsaj kot dvoplasten; tako z vidika tveganj oz. groženj kot tudi priložnosti. Te smo danes v sklopu uveljavljanja celovitega preprečevanja terorizma in nasilnega ekstremizma sposobni prepoznavati celoviteje, hitreje in s tem učinkovitejše. To ne nazadnje potrjujejo zadnje statistike odkritih in preprečenih s terorizmom povezanih dejanj v državah članicah EU. Zdi se, da smo v primerjavi s preteklostjo sposobni bistveno bolje razumeti ključne vidike/razloge/vzroke, ki so pomembni za nastanek in krepitev terorizma in nasilnega ekstremizma.

Terorizem in nasilni ekstremizem se bolj kot kadarkoli prej spreminjata v vseh segmentih; motivih, ciljih, lokacijah, razširjenosti. Postajata vse bolj raznolika, pa tudi razdrobljena. Vse bolj se uveljavljajo manjše, šibko strukturirane skupine, katerih vezi s krovnimi terorističnimi organizacijami ali ideološkimi centri postajajo vse bolj zabrisane in ohlapne.

Raznolikost terorizma in nasilnega ekstremizma se pogosto kaže v visoki stopnji inovativnosti in številnih izvršitvenih oblikah, od tistih najbolj preprostih, slabo, hipno načrtovanih pa vse do najbolj prefinjenih oblik z uporabo kemičnih, bioloških in drugih, tako konvencionalnih kot tudi nekonvencionalnih sredstev. K raznolikosti dodatno pripomore razvoj moderne tehnologije, terorizem in nasilni ekstremizem pa se vse bolj selita z ulice v digitalni svet.

Vse to danes postavlja družbo pred zelo kompleksen izziv, na katerega lahko odgovorimo le s celovitim, horizontalnim in multidisciplinarnim pristopom, v katerega mora biti vključen sleherni deležnik, ki lahko kakor koli pripomore k ustreznemu, predvsem pa enotnemu razumevanju. Vse bolj se uveljavlja prepričanje, da je treba poleg varnostnih deležnikov, kot so policija, pravosodje, obveščevalna skupnost, vključiti tudi in predvsem tiste, ki se v družbi na mikro ravni pogosto bistveno hitreje srečujejo s pojavom terorizma in nasilnega ekstremizma kot policija in obveščevalci.

Na ta način se preprečevanje terorizma seli iz relativno kasnega, kriminalno preventivnega v bistveno bolj zgodnjo fazo generalne prevencije, kjer v ospredje stopajo v preteklosti netipični deležniki, odgovorni za delo z družinami, mladimi in drugimi ranljivimi skupinami, zdravstvom, socialnim delom. Vse to je v preteklih letih prispevalo k izrazitemu preskoku v t. i. medagencijski pristop. Razvitejše države gredo v svoji ambicioznosti in z vključevanjem interesnih skupnosti, civilne družbe in drugih še dlje in nadgrajujejo medagencijski pristop v t. i. vseskupnostni.

Slovenija na osnovi lastnih izkušenj ter sodelovanja pri oblikovanju in uveljavljanju novih dobrih praks na področju preprečevanja terorizma poskuša slediti novim pristopom. Z vzpostavitev nacionalne mreže za preprečevanje radikalizacije se je začelo dolgo in trdo delo, kar bi se ob zagotovitvi ustreznih sistemskih pogojev načeloma moralo odraziti v učinkovitejšem preprečevanju terorizma, nasilnega ekstremizma, radikalizacije in novačenja.

Krepitev ozaveščenosti, postopno vključevanje vseh relevantnih deležnikov, zagotovitev znanj in orodij, vzpostavljanje potrebne in učinkovite koordinacije, ki vodi v usklajeno delovanje na nacionalni ter lokalni ravni, so primarni cilji mreže.

Pri tem je posebnega pomena, da vsi dobro, predvsem pa enako, razumemo izzive, tveganja pa tudi pristojnosti ter omejitve vključenih deležnikov. Razumevanje in znanje ter dosledna raba razpoložljivih orodij so ključnega pomena.

Zavedajoč se tega, je policija, v sklopu sodelovanja z akademsko in raziskovalno dejavnostjo, ob podpori drugih deležnikov, zaprosila za izvedbo neodvisne in celovite raziskave, ki bo ponudila celovit odgovor o prisotnosti, obliki in obsegu radikalizacije ter različnih oblikah ekstremizma v Sloveniji. Na osnovi ambiciozno zastavljenih ciljev bi proučevanje moralo pojasniti razloge za nastanek radikalizacije in ekstremizma, kar bo v pomoč pri enotnem razumevanju pojava in s tem ustrežnejše načrtovanje politik odločevalcev ter operativnih ukrepov za učinkovitejše preprečevanje radikalizacije. Posebno dodano vrednost prepoznavamo v naboru indikatorjev, ki bodo v pomoč praktikom pri pravočasnem, zgodnjem prepoznavanju pojavnih oblik radikalizacije.

Uveljavljanje zametkov vsesкупnostnega pristopa v Sloveniji bodo, ob ustrezni politični podpori, dodatno pospešile nedavno dosežene sistemske rešitve na nacionalni ravni. Uravnotežena vsebina decembra 2019 sprejete Strategije preprečevanja terorizma in nasilnega ekstremizma bo dodatno zagotovila usmerjene, načrtne in med vrsto deležnikov medsebojno usklajene dejavnosti za preprečevanje radikalizacije, ki vodi v terorizem in nasilni ekstremizem. Ob posebnem poudarku vidika prevencije bo z vzpostavitvijo nacionalnih koordinatorjev za terorizem in področje radikalizacije strategija dodatno pripomogla k usklajenemu uresničevanju njene vsebine.

UPORABLJENI VIRI

- Bailey, G. in Edwards, P. (2017). Rethinking 'radicalisation': Microradicalisations and reciprocal radicalisation as an intertwined process. *Journal for Deradicalisation*, (10), 255–281. <http://journals.sfu.ca/jd/index.php/jd/article/view/92/81>
- Bossong, R. (2014). EU cooperation on terrorism prevention and violent radicalization: frustrated ambitions or new forms of EU security governance? *Cambridge Review of International Affairs*, 27(1), 66–82. <https://doi.org/10.1080/09557571.2013.839627>
- Burnett, J. in Whyte, D. (2005). Embedded expertise and the new terrorism. *Journal for Crime, Conflict and the Media*, 1(4), 1–18. https://www.diplomatie.gouv.fr/IMG/pdf/expertise_terrorisme.pdf
- Burnet, E. (2003). *Countering complexity: An analytical framework to guide counter-terrorism policy-makings*. <https://jmss.org/article/view/57814/43488>
- Coppock, V. in McGovern, M. (17. 4. 2014). 'Dangerous minds'? Deconstructing counter-terrorism discourse, radicalisation and the 'psychological vulnerability' of Muslim children and young people in Britain. *Children & society*, 28(3), 242–256. <https://doi.org/10.1111/chso.12060>
- Eijkman, Q. in Roodnat, J. (2017). Beware of branding someone a terrorist: Local professionals on person-specific interventions to counter extremism. *Journal for Deradicalisation*, (10), 175–202. https://www.researchgate.net/publication/315715125_Beware_of_Branding_Someone_a_Terrorist_Local_Professionals_on_Person-Specific_Interventions_to_Counter_Extremism
- EUROPOL. (2018). *European Union terrorism situational and trend report 2018 (TESAT 2018)*. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-terrorism-situation-and-trend-report-2018-tesat-2018>

- Organisation for Security and Co-Operation in Europe. (2019). *A whole-of-society approach to preventing and countering violent extremism and radicalization that lead to terrorism*. <https://www.osce.org/secretariat/444340>
- Prezelj, I. (2013). Improving inter-organizational cooperation in counterterrorism: Based on a quantitative SWOT assessment. *Public Management Review*, 17(2), 209–235. <https://doi.org/10.1080/14719037.2013.792384>
- Radicalisation Awareness Network [RAN]. (2019). *Preventing radicalisation to terrorism and violent extremism: Multy-agency approach*. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-best-practices/docs/creating_counter_violent_extremism_infrastructures_en.pdf
- Resolucija o strategiji nacionalne varnosti Republike Slovenije (ReSNV-2). (2019). *Uradni list RS*, (59/19).
- Vlada Republike Slovenije. (5. 12. 2019). 53. redna seja Vlade Republike Slovenije. Gov.si. <https://www.gov.si/novice/2019-12-05-53-redna-seja-vlade-republike-slovenije/>
- Wright, R. (5. 6. 2017). How different – and dangerous – is terrorism today? *The New Yorker*. <https://www.newyorker.com/news/news-desk/how-different-and-dangerous-is-terrorism-today>

O avtorju:

Albert Černigoj, višji kriminalistični inšpektor, spec., vodja Oddelka za terorizem in nasilni ekstremizem v Upravi kriminalistične policije Generalne policijske uprave. E-pošta: albert.cernigoj@policija.si